

INTRODUCCIÓ

L'original d'aquest *Dietari segon* és el còdex II-2 de la R. Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, que nosaltres a les cites abreujades notem amb la lletra B. seguida del número del foli. Pujades mateix li atribuï la numeració, perquè havia de comprendre el quinquenni 1606-1610. Materialment està integrat per set quaderns o plecques que sumen en total 264 folis, bastants dels quals, en blanc.

Igual com quan acaba el volum primer, que és així mateix el seu *Dietari primer*, Pujades comença aquest segon a Castelló d'Empúries, exercint l'ofici d'assessor ordinari i comissari general del comtat d'Empúries. Cessà en l'esmentat càrrec el 13 d'agost de 1608, per mort de la duquessa dona Joana d'Aragó, que l'havia nomenat. Segons el seu compte regí el nomenament tres anys, nou mesos i setze dies. És un dels esdeveniments més importants en la vida del nostre autor que el llibre registra, d'indefugible influència sobre la forma i el contingut de l'obra que publiquem. La residència de Pujades tant com la seva salut amonjoien les pàgines. Mentre és a Castelló el contingut es nodreix principalment de notícies que rep, en gran part, de la ciutat comtal, però també d'altres indrets. La informació d'esdeveniments que l'atenyin personalment pel fet d'actuar com a assessor jurídic, per exemple en l'aprensió d'un navili el juny de 1608, resulta més aviat escassa. Quan està febrósenc (la malaltia soferta més reiteradament i més duradora), o són poques o nulles les anotacions, o molt espaciades i poc connexes. Durant tres anys, els primers, només va a la capital catalana per resoldre qüestions privades, per raó de buscar influències o, com veurem, en detallar la preparació de l'edició de la *Crònica*, per afers personals més que familiars.

Però quan ha pogut liquidar la seva obligació amb el comtat emporità on ha viscut ben a la vora de quatre anys i mig, pensa en retornar definitivament a Barcelona. Que tot aquest temps se'n sentia enyoradís ho demostren els mots amb què la defineix: «la mia pàtria i cara ciutat de Barcelona». En arribar-hi s'arranja novament la vida i esdevé, entre altres càrrecs, un dels advocats del Duc de Cardona, a la casa del qual precedentment — com hem pogut veure —, havia prestat molts i dilatats srrveis.

Durant el quinquenni que el llibre comprèn, destaquen alguns memorables esdeveniments familiars. El 28 d'octubre de 1606 mor la seva muller Elisabet després d'haver deslliurat una minyoneta que només tingué vida el breu temps que necessitava perquè la primsenyessin. D'aquesta primera muller li restaren vius quatre fills: Bernat, Dalmau, Madrona i Petronilla; se li havien mort el primogènit Francesc, dues filles, Eulàlia i Pòrcia, i la primsenyada.

Per aquest temps estava Pujades tan malalt, que difícilment es podia moure del llit o de casa. Durant intervals repetits de mesos no afegeix al *Dietari* més que rares notícies, i sempre que ho fa, és més aviat amb parsimònia de paraules. L'any 1606 a penes ofereix deu folis escrits, i l'any 1607 en té quinze.

Com un altre esdeveniment familiar notable, destaca que el primer de maig «firmà cartes» per segones núpcies amb la donzella Salvadora Vanover, empordanesa, i el 20 del mateix mes s'hi casà a l'altar major de la parròquia. D'ella tingué una filla el dia 3 de juliol de 1609, ja, doncs, barcelonina. Amb tot, però, no solament foren motius de goig el que li proporcionà la senyora Salvadora. Un germà d'ella, de 18 anys d'edat, desatentà al fill Bernat, que en tenia quinze. S'escapoliren plegats de la llar familiar el 22 de setembre de 1610 i romangueren fora de casa fins al dia de Santa Tecla. La gran barra-bassada, segons la gent gran, no havia passat d'ésser una entremaliadura juvenívola: els fugitius en tots aquells dies havien aconseguit d'arribar a Lleida.

* * *

El dia 16 de febrer de 1604 havia estat admesa per unanimitat la súplica que Pujades adreçà al Trentenari de Barcelona, per tal que li acceptessin la dedicació de la *Crònica* i li paguessin l'estampació.

Calia, però, puix era «matèria de gasto», que passés a Consell de Cent, i com que la gestió s'entretenia, amb ocasió de trobar-se Pujades a Barcelona, potser ja arribat amb aquesta finalitat, el dia 25 d'abril de 1606, aconseguí que el Consell li llegís així mateix la súplica i la hi acceptés. En conseqüència fou nomenada una comissió o jurat integrat per persones competents que estudiessin el mèrit de l'obra i resolguessin en tot cas sobre la manera d'impressió i de remuneració de l'autor. D'antuvi foren nomenats membres del jurat el carmelita pare Mestre Miquel Serra o, com ell es feia dir, Serrano, el ciutadà mossèn Joaquim Setantí, el cavaller mossèn Galceran Albanell i mossèn Julià de Navel, ciutadà que havia estat veguer. Tenien de plaç per a fer censura del llibre que l'autor anomena *Corònica, Calamicleon* i ací *Història*, fins a primers de juliol.

La resolució efectiva no fou presa pel Consell de Cent fins al 31 d'agost de 1609. De conformitat amb l'informe ara presentat per misser Joan Gallego, doctor en drets del reial Consell del Principat; Mestre Salvador Pons, dominic; el P. presentat Jaume Rebullosa, així mateix dominic, i el doctor Onofre Menescal, beneficiat de la Seu, escriptor, els Consellers acordaren que l'obra podia ésser impresa i que fossin concedides a l'autor 500 lliures per a subvenir a les despeses d'estampació.

El dilatat espai que intervé entre les primeres diligències i aquesta darrera, és explicat per l'oposició que degué suscitar i que Pujades confessa que existí, en escriure que «entre metges i juristes tingué grandíssims contraris».

Per fi, el 18 de juliol de 1610 (l'emoció li fa equivocar el nom del mes), dóna compte d'haver tret al públic la seva *Corònica universal del Principat de Catalunya*. Únicament en aquest volum del *Dietari* són continguts els detalls útils, explicadors de la dificultat amb què podien topar els autors de llibres verament interessants. Un d'aquests fou la *Crònica*, i si un tan curiós com amable llibre en l'actualitat no té el predicament d'antany, no ha perdut del tot un valor, un sabor i un atractiu.

* * *

També en aquest segon volum trobem penyora que Pujades havia escrit molt més extensa obra que la fins avui conservada. En relatar

les disposicions referents a l'encunyació de moneda amb maquinària procedent de Segòvia, diu que caldria posar remei al fet que només circulin peces de dos, minvades o disminuïdes, i que a tal fi podrien actuar o aconsellar quatre persones de cada estament. Remet el lector a veure el dia 11 de febrer de l'any 1611, al *Dietari tercer*. Això indica que aquestes últimes paraules són un aclariment afegit un cop ja havia escrit o començat a escriure el dietari que comprendria els anys 1611-1615. En ell seria detallada encara més la terrible qüestió de la moneda que tant apassionava, perquè afectava la tranquil·litat de l'economia catalana. Per aquesta raó el nostre autor se'n fa relator adesiara, com sigui que la capacitat econòmica es debilitava per moments, i el perill d'un trencament o fallida amenaçava els ciutadans. Per a la història econòmica de la nostra terra haurien estat una font d'interès inestimable els dos dietaris que han desaparegut.

* * *

Un capítol important pels detalls que proporciona, és el dedicat a les qüestions de la navegació. No podem dir del comerç marítim, que és esporàdicament alludit, com si no presentés particularitats dignes d'esment, si no era que els navilis sofrien pèrdues o eren aplicats a serveis extraordinaris. Els esments ordinaris van dedicats als viatges oficials o a maniobres polítiques: excursions de diplomàtics, persones de respecte, sobretot.

Probablement perquè la funció bèlica de la marina ara acomplerta per l'esquadra castellana o espanyola, l'afer de les galeres que havien de compondre l'estol de Catalunya era molt descurat, adiat sempre, pels nadius. A tal extrem arribà semblant descurança que la Diputació quasi abandonà la construcció de galeres per a ús oficial. El General aplicava els impostos que amb el fi de la construcció recaptava, a diferents capítols, malgrat les reprensions reials. Per això és d'admirar l'entusiasme amb què dóna compte el 3 de juliol de 1607, que havia estat beneïda i varada la galera que esdevindria capitana de les quatre que componien l'esquadra de Catalunya. Observa que a l'ambient de «bullícia», músiques i enfervoriment (fins les dones es tenien per benaventurades si aconseguïen de tocar la corda amb què era tirada a la mar) mancà la col·laboració de les galeres perta-

nyents a les altres regions de la nació, ja que «per no honorar-la alçaren ferro i se n'anaren dellà del cap del riu.»

Passat un any, el 20 de juliol de 1608, llestes les quatre galeres de l'esquadra catalana, rebé l'estendard de general don Ramon de Holms, cavaller de Sant Jordi, el qual prestà jurament en mans dels diputats a Barcelona. Després de la benedicció solemne fou organitzada una processó o millor una manifestació imponent que, presidida per totes les autoritats a cavall, acompanyada dels tabals, trompetes i ministrils, i encara més, per l'entusiasme de la gent de la terra, tiraren cap a les Drassanes, però primer passejaren per alguns barris de la ciutat i arribaren al moll a posta de sol. Les galeres catalanes, totes embanderades, i unes de Sicília que eren al moll, contribuïren a la festa disparant llurs peces d'artilleria i els arcabussos, fent voleiar banderes els «alferes» a la popa i disposant que els soldats fessin gallarda mostra. Acabada la claror, s'acabà la jornada. Pujades tanca el capítol amb els mots «lo General se n'entrà en ses quatre galeres de Catalunya, que Déu prospere». La invocació del nostre autor no en tot tingué bon compliment.

El nom de les quatre galeres que arribaren a constituir l'esquadra de Catalunya, eren «Sant Jordi», de la capitana, comanada pel general; «Sant Maurici», anomenada també la «Maurícia», de la patrona; i el de les altres dues eren «Sant Sebastià» i «Sant Ramon».

* * *

Com en el *Dietari primer*, el capítol que fa referència a les qüestions religioses pot atènyer en aquest una notable extensió. La posició personal de l'autor continua invariable, inamovible. Esperit religiosament sensible, crèdul més del compte, temerós, submís. La credulitat li fa escriure que accepta tots els miracles que escampava la veu popular, i els que li reporten des de Barcelona vivint ell a Castelló, el primer d'agost de 1607. Així admet que la seva difunta mare, gemegosa, s'apareix vestida amb hàbit de vídua a una dona de soldada, i que desapareix en forma de coloma. Que torna a sortir tres dies després demanant-li piadosos sufragis, fent-li saber que és al Purgatori perquè havia feta pagar a un fadrí una camisa que havia trobat a faltar, que més tard la recobrà i no en féu satisfacció. Per això purgava ella, com també per algun vot que no havia com-

plert purgava la difunta muller Elisabet. Felicitment a 10 de setembre li feren saber que acomplerts els demanats sufragis, les ànimes s'havien aparegut altre cop fent mostres d'agraïment i notificant que se n'anaven a gaudir del cel. Pujades acaba, com habitualment, amb una exclamació llatina.

Concedeix així mateix especial interès informatiu a les històries de parròquies i monestirs. Remarcarem la importància que dóna al debat que se suscità entre els antics monjos benets i els nous religiosos que es diuen de la Companyia de Jesús. Aquests darrers, en llur intent d'emparar-se del monestir del Canigó, arribaren a seduir l'abat, que els afavoria. D'altres abats i autoritats de les més diverses categories, intervingueren en la disputa. Després de diferents alternatives, amb intervenció i tot del Nunci, el Sant Pare de Roma reconeix la definitiva separació de monestir benet i col·legi de jesuïtes a Perpinyà.

Quan el contratemps del Rector d'Onoves (B. 132v), som informats que els dominics i carmelites en lamentaven públicament la degradació, l'encomanaven i acaptaven per a ell a la porta de les esglésies a desgrat que no tenien l'aprovació bisbal ni apostòlica. Per a Pujades és a més a més un notable cas jurídic.

Aprofita l'ocasió d'orejar motius de devoció popular tradicional o novella, com la de la canadelleta continent sang del gloriós Sant Jordi màrtir que el virrei don Hèctor de Pinyatello regalà a la Diputació. Aquesta donació originà una manifestació ciutadana semblant a les que s'acompliren quan fou celebrada la canonització de Sant Ramon de Penyafot, segons es desprèn de l'efusiva descripció que el nostre autor fa de la processó portada a terme el dia del trasllat de la presumpta relíquia des de la Seu a la Diputació. En aquesta avinentesa fa saber que ell també hi assistí.

Demuestra el seu esperit en la personal intervenció per tal d'obtenir una relíquia de Sant Dalmau Moner, parent seu en vuitè grau. Ell redacta en llatí prou *oficial* l'acta de l'obertura del sepulcre a l'església de Sant Domingo de Girona en presència del Bisbe. Com tots els concorrents besà devotament la canyella petita del braç dret, que fou l'os concedit als devots de Santa Coloma de Farners, vila originària del Sant. Pujades, sempre que pot, se cita dins l'acta

amb expressió dels dos cognoms: Pujades i Moner a fi que resti patent el parentiu (B. 134).

Parla amb freqüència de Montserrat, perquè és motiu de pelegrinatge de totes les personalitats que arriben a la terra, i centre de pietat per als catalans. Amb tot no deixa entendre que mai hagi tingut ganes de visitar el monestir ni, cosa estranya, anomena la Verge Morena separatament, sinó com a nom de lloc, així diu repetidament: els arribats pujaren a Nostra Senyora de Montserrat.

El preocupa la successió episcopal, el nomenament de gent de la terra per al càrrec, no solament per a Barcelona, encara que primordialment, sinó també per a les altres diòcesis catalanes. Són interessants els detalls de la trista i solitaria defunció del bisbe Rafael de Roviola. Pujades el fa servir d'exemple per als potentats simoníacs, que abandonen el món sense consol ni solament estima.

Resum la gran solemnitat catalana del Corpus amb exaltació i emoció. És l'única devoció a la qual hom dedica més de dos dies, segons ell comenta. No fa esment de cap altre octavari, novenari o tríduum que no sigui la «octava de Corpus», designació esdevinguda general a tota la regió, on ha perdurat fins als nostres dies (B. 226v).

Entusiasta descripció li mereixen les festes barcelonines, dedicades a celebrar la beatificació del fundador de la Companyia de Jesús. Per llur multiplicitat fan recordar les dedicades a Sant Ramon de Penyafort: oficis religiosos, músiques, alimàries generals, sorollosos trets de totes classes, ornament d'edificis, i deprés de les funcions religioses, processons amb tot el reguitzell d'entremesos, músiques, etcètera. Amb detall amorosívol ho fa constar Pujades, especialment perquè el novell Beat havia viscut a Barcelona, al carrer de Cotoners, quan era estudiant de gramàtica, després de la seva conversió.

* * *

L'aspecte pròpiament polític, és a dir, els afers o moviments populars dels quals pot dependre una mutació de la vida nacional,

aflora amb major o menor extensió en diferents passatges del *Dietari*. I en són manifestadors no solament dites o actes del Govern o del Rei, sinó també la gent menys poderosa i influent. És corrent que hom sospiti que a l'altra banda dels Pirineus s'apresten atacs o invasions. Pel juny de 1610 hi hagué commoció a Viella, i a tota la Vall d'Aran, perquè hom assegurava que a França era alçada molta gent d'armes, a la qual eren admesos els moriscos fugitius d'Aragó. Demanaven provisió de pólvora i metxa per als arcabussos. La sospita devia tenir algun fonament, si no en la situació actual, en altres de precedents, com sigui que la Diputació no dubtà en decidir el proveïment de dotze quintars de pólvora, i molta corda o metxa per a les armes.

L'ambient estava caldejat de patriotisme. Un mes abans el virrei havia manat que tots els alcaïts i capitans de castells de frontera amb França que es trobessin a Barcelona, encontinent anessin a ocupar els seus llocs, perquè hi havia nova que «lo francès vol venir contra Espanya». La disposició virreinal era tan rigorosa que un alcaït malalt hagué d'ésser transportat amb llitera.

Per obstaculitzar la guerra temuda a Milà, segons informacions, el Prior de Sant Joan de Castella, fill del Duc de Savoia, havia estat citat a Perpinyà, on era dissimuladament tingut com ostatge de la pau, mentre el feien objecte de públiques i dissimulades consideracions, després canviades en mesures rigoroses fins a fer-li segrestar les rendes i pensions.

No són infreqüents els viatges a capitals estrangeres, especialment a Roma, punt de convergència de gran part de les manipulacions i de les plàtiques internacionals. Gran nombre d'eclesiàstics vinguts d'allí diu Pujades que eren portadors de la informació contenint «molta cosa de les marors» que eren concitades contra Espanya. La més amenaçadora i concreta era la Lliga ofensiva que concertaven el rei Enric de França, els Venecians, el Papa i el Duc de Savoia (B. 245v). Fa l'efecte que era presumpció o temor general, l'extensió i la forma amb què el nostre autor ho detalla. Mentre els francesos atacarien per terra Pamplona i Perpinyà, llurs galeres organitzarien una gran diversió: es presentarien a Barcelona i, si els era possible, hi donarien una «escorribanda» És un dels passatges més literaris de tot aquest *Dietari*, que a l'enorme interès dels fets afegeix la gràcia de la narració. A continuació esmenta que en assabentar-se

de la lamentable mort del monarca francès, el Sant Pare exclàma: «Com s'estima el Senyor a Espanya!» En vida de Pujades no es féu realitat cap dels temors. El 27 de maig desembarcà d'una faluga «monsur de Condé, grande de França», que dissimuladament seguí viatge cap a Madrid, segons l'autor, per tractar d'aquestes «coses».

Dintre de les fronteres espanyoles ressalta un problema que no era limitat per elles: el problema de l'expulsió dels Moriscos. Pujades vol explicar-ne la motivació en una sublevació de més de deu mil moros que, preses les armes, s'havien refugiat en dos o tres llocs de les serralades que s'aixequen entre els regnes de València i Castella. La sublevació havia estat provocada pel govern turc mitjançant la intervenció d'un grec que es feia passar per arquebisbe de Macedònia. Aquest baró, amb excuses d'acaptar per a l'arxidiòcesi, podia anar de poble en poble, parlar amb tothom i encendre els ànims. Pujades diu que el veié diverses vegades a Barcelona; que anava vestit talment com un monjo de Montserrat.

El comportament amb els moriscos per part de les autoritats fou diferent segons els llocs on els tocava d'exercir-la, això és, segons els llocs on els afectats vivien. El Govern els obligava a deixar la terra i cercar refugi a les nacions que els volguessin rebre. Les exaccions i depredacions de què foren objecte, algunes sobreinhumanes (com la que s'explica del mariner Riera) justifiquen el malestar i la sublevació. Molts, en alguns llocs tots, es confessaven convertits, però no els valia. Només en algunes contrades de Catalunya fou acceptada la confessió i, tinguda en compte llur vida i conducta, els deixaren restar amb ús de terres i béns. Lluís de Còrdova, germà del Duc de Cardona, no en tragué cap de les baronies, perquè els trobà que tots vivien catòlicament. Pujades, que és advocat del Duc, ho pot testificar. En alguns indrets l'expulsió fou sorollosament celebrada, talment com una gran victòria.

* * *

Els problemes de política petita es plantegen com sempre, i com sempre hom pretén de resoldre'ls o de superar-los. Continuen els debats, les ambaixades, les converses amicals, les discussions per mor del tracte o de la preeminència. Continuen els conflictes de

barri en les picabaralles per a la solució dels quals hom no dubta a fer intervenir les més altes esferes. La queixa d'haver estat nomenat un aragonès per a la mestrescolia de Lleida arriba fins al rei. Aquest és qui revoca el nomenament per tal de no ferir la susceptibilitat dels catalans. I com aquest cas, d'altres.

Les vicissituds ciutadanes també es repetien a voltes, i prenen importància i gravetat fets que havien començat essent o prenent d'ésser un pacífic esbargiment. Així pogué acabar en tragèdia una amical bullanga preparada per uns amics, el 29 de juliol de 1610. El virrei justificà que els sentinelles desapareixin a matar en aquella ocasió, perquè el temps era propici a les sospites i «amb estratagemes se prenen les fortaleses».

* * *

Comença aquest segon *Dietari* explicant que el virrei signà els capítols d'unions formades entre ciutats o viles per a contrarrestar la influència d'homicides, malfactors, lladres, assassins, moneders i altres delinqüents. Aquests capítols d'unió foren publicats i enviada una còpia a Pujades, que aleshores vivia a Castelló d'Empúries. És de notar que fins ara l'autor no ha emprat la paraula «bandoler». Tot amb tot, cal recordar que els dos bàndols de nyerros i cadells no sempre eren absents en las malifetes.

Pujades, que no és ara molt explícit en qüestions de bandolerisme, troba sovintejades ocasions de recontar fetes de Pere Rocaguinarda, que s'era «passat al camp» amb 25 o 30 homes, augmentats fins a 45 en fetes posteriors. De les tres quadrilles que van per Catalunya, aquesta és la més poderosa.

Prometen les autoritats un premi de mil lliures a qui prendrà el mateix Rocaguinarda, i dues-centes per cada persona presa de la seva companyia. Considerant-ho, Pujades troba «aquí sí que està ben empleat lo diner del General en perseguir a vellacos!» No sembla que mai hagués usat particularment l'últim qualificatiu contra el Rocaguinarda, n'hi dedica altres de menys denigrants: «maleit, dimoni de la terra», etc.

L'excomuniquen per un robatori sacríleg, i ell retorna el botí per defugir la condemna. És mostra persona d'enginy i coratjós en totes les ocasions. Perseguit per cinquanta homes molt ben armats,

se'ls escapa de Montcada on l'havien assetjat, s'esmuny cap a Mataró, i d'aquí desapareix. Acusat d'haver comès anant en quadrilla «robos, morts i desafius per diversos llocs a diverses persones del Principat», és solemnement excomunicat des de les troncs de tots els temples. El citen a declarar; ell, naturalment, no comparegué.

Una vegada que li penjaren (sembla que a Barcelona, perquè en Pujades diu «ací») dos companys que havien caigut presos, ell quasi desassenyat prengué una afrosa venjança (la venjança catalana) amb morts violentes de persones benvistes, i incendis de força cases habitades.

Vora de Vic, una jornada s'enfrontà amb sis-cents homes del sometent de la ciutat que l'havien sorprès. S'hi encarà, en matà cinc i féu retreure tots els altres dintre les muralles. Després tanca- ren les portes (B. 209).

Adquirida fama tremenda, la sola pronunciació del nom servia per a esporuguir els contrincants i la mainada. Ho deixen entendre els qui exigien un rescat a la ciutat de Manresa, amenaçant en cas de negativa amb ensorrar o destruir els ponts de la sèquia conduc- tora de l'aigua des de Sallent a aquella ciutat.

Certa dramàtica aventura d'un sequaç clou l'esment del cèlebre personatge dintre el *Dietari*. Aquell home retrata una mica el ca- ràcter, la personalitat del seu capítol, acceptant la mort impertèrrit i impàvid davant els agents de la justícia, després d'un acte de se- renor, de reflexió, dintre la seguretat d'una mort immediata. Segu- rament als dietaris desapareguts hom tornava a retreure alguna anècdota explicativa de la mudança de l'home que havia d'acabar essent capità de l'exèrcit espanyol en terres italianes, benvist de tot- hom fins que morí el 1614.

Del nostre llibre es dedueix que les extremes mesures de rigor preses pels governants obtenien efectes positius, i eren cada vegada menys nombroses i més esporàdiques les manifestacions a quadrilla- des de malfactors i enemics de la propietat o del partit. De fet mai no acabaven del tot; es veu, però, que tampoc no exterioritzaven el mateix caràcter.

* * *

Extractem a continuació algunes petites relacions que tenen certa singularitat o novetat.

Importantíssimes són les apuntacions que escriu relacionades amb el personal de la Taula, és a dir, la Banca de la ciutat. I més encara, l'atenció que les autoritats responsables posaven en el sanejament de la moneda, puix en corria molta minvada de pes o retallada (B. 213, 247). En aquests anys no es parla de cap procés obert a funcionaris. Abans n'havia parlat, com sabem.

Anomenada aconseguiren les honres fúnebres dedicades al sufragi de l'ànima de Guillem de Santcliment, noble barceloní, ex-ambaixador. Foren celebrades amb la màxima ostentació, amb gran concurrència de persones i comunitats. Pujades amb el pseudònim de Pastor Remolar li dedicà un sonet i un Diàleg. Fragmentat el darrer, els donem a l'acabament dels Annexos.

Fan el viatge a Milà el Condestable de Castella i la seva muller. Ell hi anava per governador de l'estat. A desgrat de tractar-se d'un itinerari complicat i distància tan llarga, ho recorregueren íntegrament fent-se portar en una cadira de braços (B. 249v). No ens explica que alguna circumstància especial els hagués obligat a prendre tal resolució. Era, doncs, sistema usual, a l'època.

Apareix al final del rec dels escorxadors (el Rec Comtal?), un «vell marí», un petit monstre que devorava les tripotes, carnositats i altres deixalles que l'aigua s'enduia rec avall. La descripció de la bèstia fa pensar en un dofí. Després que l'han pogut agafar amb una xarxa o filat, el tragueren a terra i el llançaren a una bassa de l'hort dels Escudellers. Allí el veié Pujades, i el descriu segons la impressió rebuda. (B. 225).

Alaba els Pares de Montserrat per tal com han fet una bona obra profitosa per a la Ciutat, en adquirir en nom del monestir tot el blat que aquella havia de menester en temporada d'escassetat. Amb aquesta diligència hom ha obtingut més inesperats, extensos resultats, com sigui que el preu del blat a totes les places es mantingué inalterable.

Potser no serà excessiu, posats en aquest terreny, comentar també com interessà a Pujades que fos descoberta una novella part del món; que ell compta com a quarta i anomena Índia austral. Es tracta, doncs, d' Austràlia. Per tota descripció, qualifica els aborígens de gent domable i de bon tracte; fa remarcar, però, com a general defecte, que són gentils.

Similars a les anotacions del Dietari primer són les de l'actual, quant al contingut i estructura. Mentre viu a Castelló són en llur major part de base exclusivament informativa. Rarament entren en joc en elles la intel·ligència i la imaginació. Quan això s'esdevé, la redacció adquireix alguna extensió, però no li atorga caràcter literari.

En canvi, quan torna a viure a la seva estimada Barcelona, els temes històrics i jurídics li donen peu per a investigar causes i efectes, per a confirmar teories, per a informar sobre resolucions a prendre per part de les autoritats, en fi, per a desautoritzar si convé resolucions ja preses.

Cada vegada, en les llargues disquisicions jurídiques es mostra més àgil redactor; d'esperit i to popular molts cops, però altres tants assolint elevacions insospitades, amb exercitacions retòriques. No cal declarar que aquestes no són rebuscades ni quasi mai reflexives. Això sí: en determinats moments esclata la frase patètica, el plant, la condolença, la lamentació; però també el crit, el blasme, l'abominació i tot. Aquestes mostres de passió són momentànies, fruit d'una excitació externa, objectiva. Pròpiament, del normal temperament de l'autor procedeixen la ponderació, el sistema, la norma del dret, que és el màxim imperatiu per a un escriptor advocat presumit, orgullós com ell. Pujades, però, al *Dietari* té oportunitat d'interpol·lar allò que l'ocasió li suggereix per oposició el seu natural desneriment i les ganes de variar la rutina de tot el que li cridà l'atenció desacostumadament.

L'arribada a Barcelona del Comte de Benavent li dóna ocasió de referir-nos una història, que Pujades qualifica de *cuento llarg*. Interpol·la refranys i frases en castellà que augmenten l'atractiu de la contalla. És una referència a desavinences entre gent noble; mentre els uns fan pensar en el refrany *Ara sus, otro bovo tenemos!* uns altres poden trobar escaïença de respondre *Callavos, bastardo, que sois mala casta!* (B. 235v).

Menys punyent i més irònic es manifesta el nostre autor en altres ocasions en què la benignitat provoca i empara un somris. Així fa acabar plàcidament la historieta dels refusos que motivava el notari i síndic de la Ciutat, Esteve Gilabert Bruniquer. Aquest adduïa un reguitzell de motius que no li permetien efectuar un viatge per mar a Roma, on de part de la Ciutat havia de complir determinades

negociacions. Entre les excuses allegades figuraven poca salut «una distil·lació que li donava en la boca» i, per dir-ho en dos mots, salari insuficient. Quan quedà arranjada la qüestió econòmica a satisfacció del Bruniquer «ell se contentà i no li pudí lo alè... Bon exemplar per a curar distil·lacions!» (B. 240).

El benigne tarannà del nostre autor freqüentment li feia derivar cap a la ironia les contalles i pensaments propis que diríeu que demanaven d'ésser amanits amb els ingredients de la sàtira més punyent.

* * *

Traspua també el castellà en la redacció d'aquest volum com element influent en el llenguatge escrit, reflex no rares vegades del llenguatge parlat. Si li és permès d'escriure que els dimonis a Sevilla podien ulular i volar pels aires perquè la gent malvada pecava a «regna solta», expressió que no ha passat a la llengua parlada (B. 107), com tampoc no hi ha passat *merienda*, *aves*, *presbítero*, i d'altres que també usa, amb clara intenció de fer-se entendre, d'altres vegades pot ésser testimoni del pas més o menys decidit que algun mitjà expressiu fa de l'una llengua a l'altra, on el trobem vivaç, sobretot parlant. ¿Qui no admet de primer antuvi la frase «El vent arrencava les creus de pedra de sos assientos»? ¿A qui no semblen usuals — almenys en certs ambients més exposats a suportar exteriors influxos — els mots *entresuelo*, *cuerpo de guardia*, donar el *pésame*; que al Dietari trobem escrits i que, com el substantiu *ciegos* no acaben d'ésser substituïts o reemplaçats del tot i arreu? No manca ocasió en què se'l podria acusar de preciosista, com quan escriu el doble «faltriquera o butxaca de les calces». La forma castellana, que sapiguem, no ha estat mai usada per ningú.

* * *

Creiem haver deixat entreveure breument que aquest *Dietari*, el segon que conté les informacions compilades per Jeroni Pujades — tot i resultar el més reduït dels quatre que ens resten (Pujades en va escriure sis o set) — és mereixedor d'atenció i estudi, tant pel llenguatge com pel contingut històric que enclou. Verament constitueix

un nunci i un testimoni — no únic, però valuós — que ens aclareix i certifica molts esdeveniments, circumstàncies, peripècies i resultats definitius de la nostra història de la primera dècada del segle XVII. Per a una bona utilització del llibre hem afegit els extensos vocabularis onomàstic, toponímic i analític, que orientaran en tots els casos. El conjunt dels Annexos oferirà plaer als lectors i utilitat als historiadors.

J. M. Casas Homs